

П Р И Н О С И

на доц. Радостина Ивайлова Александрова във връзка с участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „Професор“

ПРИНОСИ ОТ НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

ОРИГИНАЛНИ ПРИНОСИ

1. В ОБЛАСТТА НА КЛЕТЪЧНАТА БИОЛОГИЯ, ЕКСПЕРИМЕНТАЛНАТА (ПАТО)МОРФОЛОГИЯ И ПАТОЛОГИЯ

1.1. Костно тъканно моделиране

1.1.1. Доказана е ниската цитотоксичност на получени чрез високоенергетично сухо смилане нови бифазни калциеви фосфати, което илюстрира предимствата на този иновативен подход за създаване на нови материали с потенциално биомедицинско приложение.

(Публикация 6)

1.1.2. За пръв път са получени данни за обещаваща цитосъвместимост на приготвени на основата на бактериална целулоза хидрогелове като материали за костни импланти.

(Публикация 11)

1.2. Генотоксичност

С помощта на електрофоретично изследване на единични клетки в агарозен гел - Кометно изследване (стандартен вариант с клетки на висши еукариоти и вариант при дрожди *Saccharomyces cerevisiae*) са получени оригинални данни за използвани в хранителновкусовата промишленост добавки (Fast green, Indigo carmine, Erythrosine) да предизвикват увреждания в ДНК молекулите на третираните клетки, приложени дори в по-ниски от препоръчаните концентрации.

(Публикация 18)

1.3. Биологична активност (цитотоксична / антитуморна, антимикробна, антивирусна, противопаразитна) на новосинтезирани съединения и природни продукти, експериментална фармакология и нанотехнологии

1.3.1. Нанотехнологии

1.3.1.1. Оценена е за пръв път токсичността на натоварени с квантови точки (QDs) поли(бутилцианоакрилатни) наночастици (PBCN), предназначени за визуализиране на биологични обекти. Установено е, че преживяемостта на клетки от линия СНО (яйчник на китайски хамстер), култивирани в присъствие на квантови точки, приложени в концентрации $\leq 6.25 \mu\text{g/ml}$ за 4, 24 и 48 часа, е $\geq 80\%$. При по-високите изследвани концентрации (12.5; 25 и $50 \mu\text{g/ml}$) преживяемостта на клетките е $\geq 70\%$ само при третиране в продължение на 4 часа, след което рязко спада.

(Публикация 14)

1.3.1.2. Получени са оригинални данни, които показват, че съчетаването на дендримери и хетероцикленни съединения с агенти, които потискат експресията / действието на съдовия ендотелен растежен фактор (VEGF), ще забави растежа на тумора и/или ще предизвика разрушаване на раковите клетки.

(Публикация 48)

1.3.1.3. За пръв път е установено, че нови поли(пропиленаминови) металодендримери проявяват обещаваща цитотоксична активност (приложени в концентрации 0.01 до 30 μM) при култивирани в лабораторни условия клетъчни линии, получени от недребноклетъчен рак на белия дроб (A549), тройно негативен карцином на гърдата (MDA-MB-231) и карцином на шийката на матката (HELA).

(Публикация 10)

1.3.2. Биологична активност на вещества на клетъчно и молекулно ниво, Експериментална фармакология

1.3.2.1. Поучени за оригинални данни за цитотоксичната и антимикробната активност на 32 метални съединения: а) 20 комплекси на метални йони [Cu(I, II), Co(II), Fe(II, III), Ni(II)] с лиганди тип Манихови бази - N,N'-бис(4-антипирилметил)пиперазин (BAMP) и N,N'-тетра-(антипирил-1-метил)-1,2-диаминоетан (TAMEN); б) 10 комплекси на Zn(II), Cu(II), Co(II), Na(I) и La(III) с жлъчни киселини (холева, дехидрохолева и литохолева); в) две основни соли на цинк и мед. Проучванията са проведени с широк набор от клетъчни култури (първични култури и постоянни клетъчни линии, човешки и животински, туморни и нетуморни клетки, монослойни култури и 3D колонии в полутечна среда), Грам/+ и Грам/- патогенни щамове бактерии и гъби, някои от които се характеризират с висока устойчивост към действието на широко използвани в хуманната и ветеринарната медицинска практика антибиотици. Установено е, че комплексите на Cu(I, II), Co(II) и Ni(II) с TAMEN проявяват по-висока антимикробна активност, докато съответните комплекси с BAMP намаляват в по-висока степен преживяемостта и пролиферативната активност на човешки и животински туморни и нетуморни клетки.

(Публикации 13, 15, 23, 26, 28, 29, 30, 34, 37, 43, 47, 52, 53, 55, 56, 61, 68, 69, 70, 71, 73).

1.3.2.2. За пръв път е изследвана антимикробната и цитотоксичната активност на новосинтезирани металокарборани (кобалт бис дикарболиди). Установено е, че две от

тези съединения (означени като Na[7] и Na[4]) проявяват обещаваща антимикробна способност, която е сравнима и дори превишава тази на използвания в клиничната ветеринарномедицинска практика широкоспектърен антибиотик тиамфеникол. Веществата са активни по отношение на широк кръг Гр/+ и Гр/- бактерии и гъби, включително спрямо устойчив към действието на метицилин щам *Staphylococcus aureus* (TSA MRSA) и полирезистентни щамове на *Pseudomonas aeruginosa*. Внимание заслужава и Na[5], който е ефективен при *P. aeruginosa*, като в същото време е слабо токсичен за култивирани в лабораторни условия бъбречни клетки от теле (линия MDBK).

(Публикация 17)

1.3.2.3. Получени са оригинални данни за влиянието на шест комплекса на Mg(II), Ca(II), Mn(II), Co(II), Ni(II) и Zn(II) с полиетерния йонофорен антибиотик монензин върху преживяемостта и пролиферативната активност на широк кръг култивирани в лабораторни условия туморни и нетуморни клетки с човешки и животински произход. Доказано е, че веществата проявяват изразен цитотоксичен ефект при ракови клетки, включително при такива характеризирани се с множествена лекарствена устойчивост, като активността на някои от тях в определени случаи (CoMop при линия A549) превишава тази на утвърдения в клиничната онкологична практика препарат цисплатина.

(Публикации 3, 4, 5 и 7)

1.3.2.4. Проучена е за пръв път цитотоксичната активност на новосинтезиран бензофуразан цикламов конюгат и негов комплекс с Cu(II) – установено е, че медният комплекс намалява в по-слаба степен преживяемостта и пролиферативната активност на култивирани в лабораторни условия клетки от линии MCF-7 (луминален тип А на гърдата) и HeLa (карцином на шийката на матката).

(Публикация 9)

1.3.2.5. За пръв път е доказана способността на дисулфирам, монензин, теноксикам и негови комплекси с калай, жлъчни киселини (холева, литохолева, дехидрохолева) и изохинолиновия алкалоид протопин да потискат 2D- и 3D- растежа на култивирани в лабораторни условия клетъчни линии от трансплантируеми тумори (хепатом у пиле и сарком у плъх), предизвикани с птичи левкозни и саркомни ретровируси, съдържащи онкогените *v-myc* (при клетъчна линия LSCC-SF-Mc29) и *v-src* (при клетъчна линия LSR-SF-SR), чиито клетъчни аналози участват в патогенезата на голям брой неоплазии у човека и животните.

(Публикации 3, 4, 5, 7, 12, 22, 38, 67)

1.3.2.6. За пръв път е изследвано влиянието на 6 комплекса на Cu(II), Co(II) и Fe(II,III) със смесен тип лиганди върху преживяемостта на туморни и нетуморни клетки. Установено е, че с най-висока цитотоксична активност се отличава комплексът Cu₂VAMPdipyCl₄ (VAMP = N,N'-бис(4-антипирилметил)пиперазин; dipy = 2,2 бипиридил), който проявява изразен цитотоксичен ефект при широк набор от човешки и животински туморни клетки, включително проявяващи множествена лекарствена устойчивост клетки от плоскоклетъчен карцином у човек.

(Публикации 5, 31, 32, 33)

1.3.2.7. Установено е, че приложен в концентрации от 10^{-9} до 10^{-5} M за 24 и 48 часа соматостатинът (изоформа SST14) не намалява значително преживяемостта и пролиферативната активност на птичи (LSCC-SF-Mc29), плъши (LSR-SF-SR) и човешки (HepG2, 8MGBA) туморни клетки.

(Публикация 27)

1.3.2.8. Демонстрирани са нови данни за антимикробната активност на 4 диазо съединения, получени от 4,4'-диаминобензанилид, две от които проявяват инхибиторна активност по отношение на *S. aureus* и *P. aeruginosa*.

(Публикация 60)

1.3.2.9. За първи път е получена информация за влиянието на новосинтезиран комплекс на Zn(II)/Ag(I) с шифовата база Amru върху преживяемостта и пролиферативната активност на бъбречни клетки от теле (MDBK) и отсъствието на ефект на това вещество върху титъра на говеждия херпесен вирус тип 4 (BHV-4, щамове Movar и DN599)

(Публикация 64)

1.3.2.10. Доказано е, че приложен в концентрация 0.01 mg/100 ml вода амониевият ванадат намалява 10 пъти броя на L2 ларвите (инфекциозни) на нематода *Meloidogyne arenaria*, а в по-висока концентрация напълно потиска излюпването им.

(Публикация 21)

2. ПАТОБИОХИМИЯ

2.1. Доказано е за пръв път, че цитидиновите нуклеотиди намаляват активността на съдържащите се в микрозомите на клетките от линия MCF-7 (луминален тип А рак на гърдата у човек) сиалилтрансфераза, което предполага, че те могат да потиснат синтеза на сиалова киселина *in vivo*. Това „отваря вратата” към възможното им терапевтично приложение в областта на онкологията и имунотерапията, тъй като е известно, че сиалирането на гликопротеини и гликолипиди играе важна роля при междуклетъчната комуникация, адхезията и имунния отговор.

(Публикация 19)

2.2. Изследвано е влиянието на метални съединения върху експресията на въглехидрат-свързващи белтъци (ВСБ) *in vitro* и *in vivo*. Установено е, че третирането с комплекси на Cu(II), Co(II) и La(III) с холева киселина, както и с амониев ванадат (NH_4VO_3) води до значителни промени в нивата на ВСБ (например със специфичност към галактоза) в хранителна среда, в която са култивирани клетки от линия MCF-7 и в серум на тумор-носещи животни (с трансплантируеми тумори на Ерлих, хепатом на Зажда и сарком на Раус). Получените оригинални данни са принос в областта на гликобиологията и показват, че експресията на ФСБ (галектините) може да се разглежда като потенциален биомаркер при проследяване на ефекта от провежданата антитуморна терапия, както и да послужи за създаване на моделни системи за изпитване на антитуморна активност на нови субстанции.

(Публикации 35, 41, 45, 46, 54 и 75)

2.3. Оригинални данни са получени относно ефекта на пептида интерлевкин-8. Установено е, че този цитокин би могъл да бъде един от „поощрителите“ на ангиогенезата при сърце в състояние на инфаркт.

(Публикация 16)

ПРИНОСИ С ПОТВЪРДИТЕЛЕН ХАРАКТЕР

1. Потвърдена е антинеопластичната активност на монензина по отношение на човешки клетъчни линии, получени от мултиформен глиобластом и неоплазии на белия дроб, гърдата, шийката на матката и черния дроб.

(Публикации 3, 4, 5 и 7)

ПРИНОСИ С ПРИЛОЖЕН ХАРАКТЕР

1. Разработен, оптимизиран и приложен е комплексен подход за изучаване на цитотоксичните / антитуморните свойства на вещества с различен поризход, химична структура и химични/физико-химични свойства при клетъчни линии, получени от човешки и животински тумори с различна етиология и произход, включващ методи с различни молекулни/клетъчни мишени и механизми на действие, краткосрочни и дългосрочни експерименти с монослойни (2D) култури и триизмерни (3D) колонии в полутечна среда.

(Публикации 3, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 22, 23, 29, 31, 33, 37, 38, 43)

2. Доказано е, че лесното култивиране в лабораторни условия под формата на 2D (монослойни) култури и 3D (колонии в полутечна среда), както и високата чувствителност към цитотоксичното действие на широк кръг химични съединения (йонофорни антибиотици (монензин), нестероидни противовъзпалителни средства (теносикам) и техни метални комплекси, комплекси на метали с Манихови бази и смесен тип лиганди; основни соли на метали; алкалоиди (протопин), дисулфирам, антитуморни препарати и др.) превръщат клетките от линии LSCC-SF-Mc29 (трансплантируем хепатом у пиле, предизвикан с миелоцитоматозния вирус Mc29) и LSR-SF-SR (трансплантируем сарком у плъх, предизвикан с *Rous sarcoma virus* щам *Schmidt-Ruppin*) в подходяща моделна система за провеждане на първоначално изпитване на цитотоксичната / антитуморната активност на нови съединения със синтетичен или природен произход.

(Публикации: 7, 12, 22, 23, 29, 31, 38, 73)

3. Установена е по-високата чувствителност на кометното изследване (Comet assay, Електрофореза на единични клетки в агарозен гел) при дрожди *Saccharomyces cerevisiae* (Yeast Comet Assay, YCA) – от 10 до 100 пъти по-висока в сравнение с тази на стандартния кометен тест, използващ клетки на висши еукариотни организми. Разработеният и оптимизиран протокол за YCA е подходящ за провеждане на широк кръг генотоксични проучвания.

(Публикация 18)

4. Доказано е наличието на зависимост между химичната структура на някои от изпитваните съединения (комплексите на метали с маниховите бази ВАРР и ТАМЕН) и техните цитотоксични / антимикробни свойства, което ще подпомогне създаването на нови вещества с повишена антитуморна или антимикробна активност при по-слабо изразена токсичност за здравите клетки на човека и животните.

(Публикации 15, 26, 28, 29, 30, 43, 69, 70)

ПРИНОСИ ОТ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛНА И ПРЕПОДАВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

- Участие в обучението на студенти в СУ „Св. Кл. Охридски” – Биологически факултет (от 1998/1999 г.) и Медицинския факултет (2011-2014 г); Ръководство на 34 успешно защитени дипломни работи за придобиване на ОКС „Магистър”; Ментор на 31 студенти по програмата „Студентски практики” на МОН; Създаване и ръководство на кръжок по експериментална патология, в който от 2000 г. до момента са се включили повече от 150 студенти; Ръководство на едномесечни специализации на 24 студенти по медицина, биомедицина и биология от чужбина (Италия, Испания, Португалия, Франция, Белгия, Полша, Чехия, Унгария, Великобритания, Дания, Русия, Турция, Бразилия, Индонезия).
- Ръководител на 7 докторанта, двама от които са защитили успешно дисертационния си труд и са придобили ОНС „Доктор”, през 2014 и 2018 г., Лектор в Училището за докторанти на БАН; ръководител на краткосрочни специализации на докторанти от Испания, Румъния, Чехия; проведени курсове лекции на докторанти в чуждестранни университети по програмата «Еразъм+»;
- Участие в обучение на постдокторанти;
- Лектор в международни училища за докторанти и млади учени;
- Провеждане на курсове за лекари-онколози.
- Публикувани в научни издания-обзорни статии в областта на:
  - Биологична активност на метали и метални съединения (Публикации 24, 44, 51, 57, 58, 59, 63, 76), монезин (65);
  - Вирусология, онковирусология и инфекциозна патология (Публикации 1, 42, 72);
  - Имунология` Публикации (25, 39, 40);
  - Канцерогенеза (2, 77);
  - Нови стратегии в областта на социално значими заболявания – рак (наноонкология) (Публикации 20р 36, 49), диабет (Публикация 62) и костно ставни заболявания (Мезенхимни стволови клетки и тъканно инженерство) (Публикация 50).

ПРИНОСИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННА ДЕЙНОСТ

Участие в организирането и провеждането на 55 научни форума у нас (47) и в чужбина (8), включително организатор на междуранородна среща по Акция TD1303 на Европейската програма COST, проведена в София през март 2016. Инициатор и главен организатор на 4 серии ежегодно провеждани в ИЕМПАМ-БАН работни срещи `от 2006 г., 2010 г и 2-15 г.), както и на Лятно училище за студенти и млади учени (ежегодно от 2015 г.).

ПРИНОСИ ОТ РЕДАКТОРСКА, СЪСТАВИТЕЛСКА, РЕЦЕНЗЕНТСКА, ОЦЕНИТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Участие в редакционни колегии на български и международни научни издания, рецензиране на научни трудове (статии, дипломни работи, дисертационни трудове, научно-изследователски проекти и отчети към тях, включително чуждестранни), оценяване на кандидатури за заемане на академични длъжности „Главен асистент” и „Доцент” (включително в чужбина), редактиране на сборници от дре поредици Работни срещи, провеждани в ИЕМПАМ-БАН.

ПРИНОСИ ОТ ДЕЙНОСТИ, СВЪРЗАНИ С ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ И ВИЗУАЛИЗИРАНЕ НА ЗНАНИЯ И РЕЗУЛТАТИ

Участие в организиране и провеждане на научни форуми у нас и в чужбина; представяне на научни съобщения на конгреси, конференции и симпозиуми у нас и в чужбина, включително като поканен лектор; изнасяне на лекции в български и чуждестранни университети и институти; подготовка и представяне на научно-популярни лекции за по-широка аудитория, включително за ученици.